

İslam'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler

Bahriye Üçok

Kırmızı Kedi Yayınları, 2018, 166 Sayfa, ISBN: 978-605-298-45-74

Caner ASAL*

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa bir kadın, ilahiyat fakültesinde öğretim üyeliğine getirilmiştir: Bahriye Üçok. 1919 yılında doğan Bahriye Üçok, Ankara Üniversitesi Tarih bölümünü bitirdikten sonra 11 yıl liselerde tarih öğretmenliği yapmış ve sonrasında 1953 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde asistanlığına getirilmiştir. Bu bölümde doktorasını “*İslam'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*” üzerine tamamlayan Üçok, 1964 yılında ise doçentlik tezini “*İslam'da Kadın Hükümdarlar*” adıyla tamamlayarak doçentlik unvanını kazandı. Bu tarihten emekli olana kadar doçent olarak Ankara Üniversitesi'nde çalışmalarını sürdürmüştür. Üçok, bir ilahiyatçı olmanın yanında siyasetle de meşgul olmuş ve 1971-1977 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Kontenjan senatörlüğü ile 1983-1987 yılları arasında Halkçı Partiden Ordu milletvekilliği görevlerinde bulunmuştur. İlahiyat alanında alışılmış ve geleneksel din yaklaşımlarının dışına çıkarak, Atatürkçü kimliğiyle modernist bir İslam yorumu geliştiren Üçok; birçok radikal örgüt tarafından tehdit almış ve söz konusu çalışmanın eleştirisiyle birlikte

* Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Uzmanı, caner.asal89@gmail.com, Orcid: 0000-0002-7912-2742.

hem Üçok'un akademisyen kişiliği ortaya konulacak hem de İslam'ın kuruluş yıllarında geçirdiği sarsıntılar ele alınmış olacaktır.

166 sayfadan oluşan bir doktora tezi mahiyetinde olan söz konusu eser, Giriş ve Umumi Netice bölümleri de dahil 5 bölümden oluşmakta olup, kitabın ikinci bölümü olarak gösterilen; ancak fiili olarak ilk bölümü diyebileceğimiz “*Bibliyografyaya genel bir bakış*” bölümü, bize eser yazılırken hangi kaynaklara başvurulduğunu belirtip bunların kalite ve güvenilirlik açısından bir karşılaştırmasını sunmaktadır. Burada özellikle mahrum kalınan ve faydalanılan eserler olarak sınıflandırılan eserlerden “*Vakidi'nin Kitab ür-Ridde*”si ile “*Vesime'nin Kitab ür-Riddesi*”ne değinilmiştir. Yazar, ikinci yazarın kitabından faydalanabildiğini belirterek, daha sonra batılı oryantalistlerin bazı eserlerine değinmiştir. Bu eserlerin olumsuz yanlarını belirten yazar, böylelikle dikkatli bir çalışma sonrası eserini ortaya koyduğunu ifade etmiştir.

Kitabın, “*Yalancı Peygamberlerin ortaya Çıkış Sebepleri*” adını taşıyan üçüncü bölümünde yazar, önce Arabistan'da İslam'ın ortaya çıkışı sırasındaki dini durumu akılcı bir bakış açısıyla ele almıştır. Bu coğrafyada etki eden başta putperestlik olmak üzere çeşitli inanç şekillerini irdelemiş ve bize İslam'ın yayılışı için gerekli atmosferi sunan Hanif dinini ve onun Tanrı kavramını Kur'an'dan ayetler ışığında gözler önüne sermiştir (s.31-33). Yalancı peygamberlerin ortaya çıkışının en önemli sebebi olan Ridde'nin tanımını yapmış (s.34) ve İslam'dan dönmek, İslam dinini reddetmek anlamına gelen Ridde'nin sebeplerinden biri olarak İslam dininin mali mükellefiyetlerden kurtulma isteğini iddia etmiştir (s.34). İlerleyen sayfalarda Ridde'nin sebepleri başlığı altında bunu tartışan Üçok, Ridde'nin sebepleri olarak 5 neden ileri sürmüştür:

“1.Peygamberin hastalanması ve ölümü,2.Siyasi arzularını tatmin etmek isteyenlerin çeşitli vasıtalara başvurmaları, halkı isyana teşvik etmeleri, 3.Halkın zekât ve cizyeden muaf tutulmak istenmesi, 4.Kabile asabiyetinden dolayı Kureyş hâkimiyeti altına girmek istenmemesi, 5.Yeni dinin ibadet usullerinin ve mükellefiyetlerinin yarımada henüz tam manasıyla kavranamamış bulunması.” (s.43).

Bu sebeplerin dışında “*Diğer Sebepler*” başlığı altında bir başlık altında yazar, “*kabile rekabeti, kabile istiklaline bağlılık, politik ihtiras, kahinlik yoluyla nüfuz kurmak*” gibi nedenleri de ileri sürmüştür (s.52).

Eserin dördüncü bölümüne “*Yalancı Peygamberlerin Ortaya Çıkışları ve Bunların Hayat ve Faaliyetleri*” adını veren yazar, burada her sahte peygamberi ele almamış bunlardan öne çıkan dördünün incelemesini yapmıştır. (s.57). Bunlar sırasıyla: “*Esved ül-Ansi, Tuleyha bin Huveylid, Secah ve Müseylimet ül-Kezzab*” olup, bunlardan “*Secah*” sahte kadın peygamber olmasıyla diğerlerinden ayrılır. İlk olarak “*Esved*”den bahseden Üçok, onun soyu, faaliyetleri ve doktrini hakkında bilgilendirme yapar ve diğer üç sahte peygamber bölümlerinde de aynı metodu izler. Savaş sırasında öldürülen “*Esved*”den farklı olarak “*Tuleyha*”nın tekrar Müslüman olarak yaşamının sonuna kadar İslam savaşlarına katıldığını belirten yazar, onun ölümü hakkında kesin bir tarih vermekten kaçınmıştır (s.93-94). Kitapta üçüncü olarak bahsi geçen

yalancı peygamber “*Secah*”ın bir kâhin olduğunu belirtilmiş ve onun tekrar Müslüman olarak yaşamının geri kalanını nasıl geçirdiği konusunda herhangi bir bilgi olmadığı ifade edilmiştir (s.108-110).

Kitapta ismi son geçen sahte peygamber ise “*Müseylime*”dir. “*Müseylime*”nin Hz. Muhammed’in hastalığından cesaret alarak harekete geçtiğini aktaran Üçok, peygamberin gönderdiği ordu komutanının ise “*Müseylime*”nin isyanını bastırmak yerine onun saflarına katıldığını ifade etmiştir (s.124).

Hz.Ebu Bekir’in halife seçilmesi sonrası Yemâme’de yapılan savaşta öldürülen “*Müseylime*”nin ortaya koyduğu sahte din hakkında çelişkili görüşlerin olduğu ifade edildikten sonra (s.137) ise netice kısmında “*Müseylime*”nin Hz.Muhammed’i taklit ettiği ve bunu yaparken de kendi kabile asabiyetinden ve kâhinliğinden yararlandığı vurgulanmıştır (s.141).

“*Umumi netice*” adını taşıyan son bölümde ise yazar, kısa bir değinmeyle “*Kur’an ve hadisin peygamberliklerini tanıtmadığı belirtilerek sahte peygamberlerin sahteliklerini ispata bile lüzum yoktur.*” Görüşünü özetlemiş ve kitap boyunca ele alınan dört sahte peygamberden “*Tuleyha*” ile “*Secah*”ın sonradan Müslüman olması ve de “*Müseylime*” ile “*Esved*”in öldürülmelerinden sonra dinlerinin sona ermesini onların sahtekârlıklarına delil olarak göstermiştir (s.145).

Üçok, “*Umumi Netice*” bölümünün son kısmında, sahte peygamber hareketlerinin İslam Tarihi açısından iki müspet ve bir de menfi neticesi olduğunu belirtir. Ona göre sahte peygamberler karşısında mücadele, Muhacir ve Ensar arasında Hz.Muhammed’in ölümü sonrası meydana gelebilecek ayrılığın engellenmesi ile aynı kabilede Müslüman olan ile Müslüman olmayanların farklı saflarda savaşması da kabileciliğin gevşemesi sonucunu meydana getirerek müspet etkide bulunmuştur. Ancak bu sahte peygamber hareketleri İslam’ın yayılmasını bir süre geciktirmiş olmasından dolayı da menfi etkide bulunmuştur (s.146-147).

Genel olarak değerlendirildiğinde kitabın kaynakları kısıtlı olsa da yazarın akıcı ve didaktik üslubu ile mukayeseli bir tarzda kısıtlı da olsa farklı kaynakları ele alarak eserini yazması kitabın olumlu özelliklerindedir. Referanslarının kısıtlı da olsa hem batı hem de doğulu yazarlardan seçilmiş olması kitabın bu bakımdan diğer kitaplardan ayrı tutulmasını mümkün kılmaktadır. Ancak yazarın üslubu ve akıcılığına rağmen yorum kısımlarının kısa ve geçiştirilmiş bir tarzda yazılması eserin zayıf noktasını oluşturmaktadır. Yine de İslam tarihinin ilk dönemlerini farklı bir bakış açısıyla ve farklı bir konu üzerinden anlamak isteyenler için, bu eser oldukça ideal bir eserdir diyebiliriz.